

עצות משותפים תורכים לשמירה על הדמוקרטיה

ד"ר נמרוד גורן

פברואר 2023

תומכי דמוקרטיה בישראל נושאים תדיר את שמה של תורכיה בשנים האחרונות, ולא בהקשרים חיוביים. השוואות בין נתניהו לארדואן, שמטרתן להרתיע ישראלים מפני הצפוי, נעשות כבר [כשבוע שנים](#). תמונות שני המנהיגים כיכבו בקמפינים פוליטיים החל ב-2016, אזהרות מפני הפיכה לתורכיה [נשמעו](#) בהפגנות, ומאמרים נכתבו על מה שניתן ללמוד מתהליכי השחיקה הדמוקרטית בתורכיה. ישראלים שנמצאים בקשר עם חברים ושותפים תורכים גם שומעים ממקור ראשון כיצד מושפעים חיי היומיום מצעדי השלטון שם.

בתורכיה יש ניסיון ארוך יותר בהתמודדות עם שחיקה דמוקרטית. הדבר מאפשר להפנות תשומת לב לא רק למהלכים בעייתיים שנקט ארדואן ולהזהיר מפניהם, אלא גם לדרכים בהן הגיבו לכך תומכי-דמוקרטיה בחברה האזרחית ובמערכת הפוליטית בתורכיה - מימי המחאה [בפארק גזי](#) ב-2013, דרך [הניצחונות המרשימים](#) של מועמדי האופוזיציה בבחירות המוניציפליות באיסטנבול ואנקרה ב-2019, ועד [למחאת סגל](#) אוניברסיטת בוספורוס באיסטנבול, שנמשכת מאז 2021 נגד מינויים פוליטיים בקמפוס.

סוגיות אלו עלו לא אחת במסגרת הדיאלוג המדיני שמקיים [מיתווים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזרחית](#) עם שותפים תורכים מאז 2011 ובפעילות [פורום החברה האזרחית התורכי-ישראלית](#) כעת, לאור ההתרחשויות בישראל, הן מקבלות דגש במיוחד. לאחרונה, ביקשנו מבני שיח התורכים – ובהם שגרירים לשעבר ומומחים – להשיא עצות לנו הישראלים כיצד להתמודד עם תהליכי שחיקה דמוקרטית ולהתנגד להם. להלן העצות המרכזיות שקיבלנו, שניתנו תוך הכרה תורכית במגבלות המאבק שלהם.

א. תורכיה אינה עדיין סיפור הצלחה בתחום המחאה. עד כה, האופוזיציה בתורכיה נכשלה בהתמודדות עם שחיקה דמוקרטית. היו הצלחות פה ושם, אבל בסך הכול, ארדואן מצליח לקדם את השינויים בהם הוא חפץ והתהליכים שהוא מוביל נמשכים. ואולם, עדיין קיימת אמונה ביכולת לחולל שינוי בבחירות הקרובות, שצפויות במאי 2023, ושלקראתן חברו מפלגות האופוזיציה השונות להתמודדות בגוש אחד.

ב. קצב הידרדרות מהיר יכול דווקא לסייע למחאה. ההדרגתיות בה התבצע תהליך השחיקה הדמוקרטית בתורכיה הקשתה על התמודדות יעילה איתו. בשנים הראשונות לשלטונו, ארדואן קידם רפורמות חיוביות ונתפס כמנהיג לגיטימי גם על ידי מתנגדיו והקהילה הבינלאומית. השינוי קרה בהדרגה, ולא לווה תמיד בתחושת הדחיפות הציבורית שהייתה נחוצה להתנגדות יעילה. בהקשר זה, התהליך המהיר בישראל יכול להיות גורם מסייע ברתימת אזרחים לפעולה.

ג. למנף את התרבות הפוליטית הישראלית של מחאה. בתורכיה אין תרבות של הפגנות. התורכים מורגלים למנהיגים חזקים ונוטים להיות ממלכתיים וממסדיים. הם סומכים על המדינה, ולא נוטים להחזין חוסר שביעות רצון ממנה. בנוסף, ארדואן פעל לצמצם את מרחב המחאה בפני אלה שעוד היו מוכנים לעשות זאת. בישראל, זה אחרת. הציבור מורגל להפגין ולהשמיע את קולו, וזה יתרון.

ד. להסתמך בעיקר על תהליכי שינוי מבפנים. הניסיון התורכי מראה שאין מה לצפות לסיוע משנה-משחק מהקהילה הבינלאומית. האיחוד האירופי השמיע הרבה ביקורת על השחיקה הדמוקרטית בתורכיה, אבל לא עשה מהלכים משמעותיים שישנו כיוון ולא הציע תמריצים לכך. למרות הקשיים הפנימיים, הכוח לשינוי טמון בתוך החברה עצמה. גם אם זה לוקח זמן, צריך להמשיך במאבק. שום דבר אינו נצחי, וחשוב לשמור על תקווה.

ה. לפעול לחיזוק כלי תקשורת חיוביים. כלי התקשורת הם בעלי חשיבות מרכזית במהלך התנגדות. צריך לעשות מאמצים לשמור על תקשורת חופשית ולשמור את הכלים שיש לתקשורת כדי לבקר ולפקח. ככל שהאיחוד של השלטון על התקשורת המרכזית הופכת חזקה יותר, הכלים מצטמצמים והדה-לגיטימציה הציבורית לביקורת מצד התקשורת מחריפה, חשוב לייצר ערוצים עצמאיים לקבלת

והעברת מידע ולהדהוד מסרים ברשתות החברתיות. במקביל, חשוב לגבות ולהעצים את אותם עיתונאים בכלי התקשורת המרכזיים שמתעקשים לעשות מלאכתם נאמנה, למרות המגבלות.

ו. לא לפסול את המיעוט הלאומי. חשוב לכלול את האזרחים הערבים בישראל במחאה ולראות בהם שותפים ראויים לאופוזיציה הנוכחית ולשלטון עתידי. בלי הקולות שלהם, לא יהיה רוב לשינוי. בתורכיה, האופוזיציה מדירה את הכורדים, תורמת לדה-לגיטימציה שלהם וחושבת שיצביעו לה רק מתוקף התנגדותם לארדואן – ובכך היא טועה ומקטינה את סיכויי ההצלחה שלה. גם שם, מדובר באחוז משמעותי מקולות המצביעים, שאינו ממצה את הפוטנציאל שלו במאבק לשינוי.

ז. לצמצם קיטוב בעם. הקמפיין המוניציפלי שהוביל לניצחון אופוזיציוני מרשים באיסטנבול היה מבוסס על התעלמות מארדואן ועל הרעפת אהבה על תומכיו. יש נטייה בתורכיה לראות בתומכי השלטון נחותים אינטלקטואלית ומוסרית, בוגדים בערכי המדינה ובמייסדיה, וקבוצה שצריך לשמור מרחק ממנה. אבל, זה מגביר קיטוב, ובסוף פוגע באופוזיציה. ככל שיש יותר קיטוב ופוליטיקת זהויות, למנהיג יש יותר כוח, כי קבוצת הזהות שלו גדולה יותר משל האופוזיציה. במקום זאת, צריך להימנע משנאה או פסילה גורפת של מגזרים תומכי משטר, לבנות גשרים אליהם, ולנסות להעביר אותם צד.

ח. לייצר תקווה. תנועת המחאה מפחדת מגורל המדינה ומנסה להימנע ממימוש תסריטים שליליים. אבל, כדי לרתום תמיכה בשינוי מצד אוכלוסייה צעירה, חשוב להעביר מסרים של תקווה ולא של פחד; לספר כיצד המדינה יכולה להראות טוב יותר, אם דברים יעשו אחרת, ולא רק כמה גרוע צפוי להיות תחת המשך השלטון הנוכחי.

ט. להישאר מעורבים ונוכחים. בתורכיה, אנשים הרגישו שאין להם איך להשפיע, שמהלכי הממשלה לא משפיעים מדי על חיי היומיום שלהם, ושאים ינקטו צעדי מחאה הם עשויים לשלם על כך מחיר אישי. לכן, העדיפו להתנתק מההתרחשויות ולהמשיך את חייהם בבועה. זה מחליש את יכולת השינוי, כמו גם עזיבה למדינות אחרות. לישראלים יש יותר אפשרויות הגירה מאשר לתורכים, ויש לעשות מאמץ לשמור את האוכלוסיות החזקות והמשפיעות בארץ, ומעורבות במחאה.

לפני מספר שנים, בעת ביקור בישראל, ציין דיפלומט תורכי לשעבר עד כמה תורכיה וישראל דומות ועד כמה הן עוברות תהליכים פנימיים דומים. עם זאת, הוא אמר, תורכיה מקדימה את ישראל בכעשור. בזמנו, ציין זאת כהזדמנות שיש עדיין לישראל לשנות כיוון. כיום, משלא הצלחנו לעשות כן, הדבר מייצר הזדמנות ללמוד מניסיונם של אחרים.

לא מכך לבדו יבוא השינוי, אך ככל שהתנועה הדמוקרטית בישראל תשקיע בלימוד תובנות ממחאות אחרות, בייצור שותפויות בינלאומיות עם ארגונים וקואליציות דומים, ברתימת גורמים דמוקרטים ליברלים בעולם למתן גיבוי והבעת תמיכה, ובשיתוף אחרים בידע בשינוי חברתי שנצבר בארץ – סיכויי ההצלחה של המאבק למען הדמוקרטיה, בישראל ובמדינות אחרות, לבטח יגדלו. בתורכיה יש מי שיכולים להיות שותפים טובים לכך.

ד"ר נמרוד גורן הוא נשיא ומייסד מיתווים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, עמית בכיר ב-Middle East Institute שבושינגטון די. סי., ומייסד-שותף של Diplomeds - המועצה לדיפלומטיה ים תיכונית.